

Уредник
МИША ЂУРКОВИЋ

**ИЗМЕЋУ КИБОРГА
И ХИМЕРЕ**

Човек и савремена биоетика

Издавачи
Catena mundi
Институт за европске студије

Библиотека
Прећутано слово,
четврто коло, књига трећа

Уредник зборника
Миша Ђурковић

Наслов
ИЗМЕЂУ КИБОРГА И ХИМЕРЕ
Човек и савремена биоетика

Рецензенти
проф. др Бранислав Ристивојевић
проф. др Ненад Цекић

Директор
Бранимир Нешић

Извршни уредник
Никола Маринковић

Дизајн корице
M Design, Београд

Редакција
Марија Мијалковић
Невена Жупањац
Владимир Мијалковић
Владимир Димитријевић

Штампа
Pi-press, Пирот

Тираж
700

ИЗМЕЂУ КИБОРГА И ХИМЕРЕ Човек и савремена биоетика

Уредник
Миша Ђурковић

CATENA MUNDI

IES

ИНСТИТУТ ЗА ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ
INSTITUTE OF EUROPEAN STUDIES

Београд, 2018.

САДРЖАЈ

Увод

Биоетика у Србији 5

Милош Сџанковић

Породично право античке Спарте
као државни еугенички програм..... 17

Бојан Јовановић

Трансхуманизам: човјек послије човјека..... 57

Веселин Миџировић

Од глобалне биоетике до божанске машине:
извесна будућност? 82

Јован Бадић

Отићи у миру. Еутаназија и
потпомогнуто самоубиство 108

Марија Р. Сџајић

Случај Роу против Вејда: друштвене околности
које су довеле до легализације абортуса у САД..... 153

Урош Д. Бемаловић

Међународна правна заштита нових биљних сорти –
преиспитивање UPOV конвенције и других
релевантних механизма..... 177

Звонко Мајић

Савет Европе:
активности у области биоетике..... 206

Миша Ђурковић

Биоетички изазови за
традиционални идентитет –
у потрази за конзервативном биоетиком..... 225

Зоран Деврња

Православна Црква
и биоетичка питања..... 252

Веселин Митровић

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

mitrove@gmail.com

ОД ГЛОБАЛНЕ БИОЕТИКЕ ДО БОЖАНСКЕ МАШИНЕ:

ИЗВЕСНА БУДУЋНОСТ?

Апстракт: Неки аутори тврде да је преживљавање људи, као и других делова биосфере, у далекој будућности суочено са опасностима. Традиционални поглед глобалне биоетике, се снажно противи употреби биомедицинских технологија у циљу очувања глобалног преживљавања. Насупрот нима, трансхуманисти одобравају коришћење биомедицинских технологија за побољшање наших капацитета, у циљу дугорочног глобалног преживљавања. Неколико њих, као Перссон и Савулеску, сугеришу неке технолошке и етичке концепције које би могле побољшати морално деловање и/или спречиле неморалне поступке у циљу уништавања људских живота. Такав концепт је илустрован кроз идеју моралног побољшања и слику божанске машине. Међутим, оба концепта су се суочила са неколико примедби. Примедбе Хариса се односе на редуковање слободе, нпр. Слободу да се погређи („слободу пада“). Мја намера је да се у овом раду расправља о једном од могућих начина да лег усавршавања основног концепта божанске машине, као и да се укаже на опасности и потенцијал развоја моралног побољшања и актуелних примедби.

Кључне речи: Божанска машина, морално побољшање, глобално преживљавање, економија бола, матрица бола, самодоволјне особе.

Abstract: Bioconservative authors argue that the survival of human beings, as well as other parts of the biosphere is facing peril in the distant future. Traditional view the Global Bioethics, is strongly against usage of the biomedical technologies toward preserving global survival. Some other, transhumanist, views approve usage of the biomedical technologies to enhance our capacities, toward global survival. Just few of them like Persson and Savulescu, suggest some technological as well as the ethical concept which could enhance are moral reasoning or/and prevent immoral acting toward destroying human lives. Such concept is illustrated through the concepts of moral enhancement and image of the God Machine. However both concepts encountered several objections. Harris' objections are toward reduction of freedom e.g. freedom to

fall. My intention is to discuss one of the possible ways of the further reconstruction of the basic concept of the God Machine, as well as pointed out to the perils of both potential development of moral enhancement and the actual objections.

Key words: God machine, moral enhancement, Global Survival, Economy of Pain, Pain matrix, self sufficient persons.

Увод

Крајем педесетих година двадесетог века у оквирима нове научне дисциплине, биоетике, почињу да се разматрају медицински и етички изазови који леже у друштвеним захтевима који са собом носи продужени радни век, изазов да се буде буднији, јачи, лепши, скупа са изазовом вечне младости који је оправдан лечењем дегенеративних појава у старости а омогућен појавом нових биомедицинских технологија. Такве интервенције су назване побољшање (енгл. Enhancement), и односе се на подизање капацитета изнад, за одређену врсту, типичног нивоа, или прелазак преко статистички нормалног функционисања једне индивидуе уз помоћ нових биотехнологија људског побољшања. Под истим термином се подразумева и увећавање или ојачавање људских капацитета и особина истим технологијама (Mitrović, 2012: 13; 31).

Нове био-технологije побољшања (Human Enhancement Technology —HET). Представљају спој био-, нано-, когно-, и инфо-технологija и наука које се примењују не само за лечење болести и поправљање здравља него могу служити и за интервенције побољшања на здравим људима (исто, 12).

Анализи побољшања можемо приступити из неколико различитих углова. Према теоријско-идеолошкој струји, анализа на основу коришћене технологије, као

и анализа у односу на друштвени и културни контекст. Сви ови облици анализа имају још неколико нивоа разликовања унутар себе¹.

Морални путокази

Уопштено посматрано данас постоје барем три идејно-теоријске струје чији ставови се крећу од безрезервне подршке побољшању људских когнитивних и других капацитета (трансхуманизам) до потпуног одбацивања мењања у „посове бога“ и природе уз помоћ НЕТ (биоконзервативци). Негде између ових супростављених полова налазе се ставови представника средње струје који сматрају да је изазов у анализи побољшања налази у дијалектици капитализма и медицине, као и у начину на који се данас промовишу и оправдавају научна достигнућа у области биотехнологија.

Трансхуманисти, међу којима су најистакнутији представници Џ Савулеску, Џ Харис, Н Ђгар, сматрају да побољшање представља моралну обавезу за сваког појединца и да одустајање од таквих интервенција није у складу са током људске еволуције. Од недавно, извесна фракција ове струје мења став па од моралне обавезе побољшања заступа и оправдава обавезно морално побољшање након кога

¹ Више видети у Veselin Mitrović, 2012. *Iskorak biotike. Nove biotehnologije i društveni aspekti „poboljšanja“ zdravih*. Čigoja štampa i ISI.

ће морално побољшати појединци бити одговорнији и прихватити и друге врсте побољшања које значајно продужеју и унапређују квалитет живота.²

У оквирима биоконзервативне струе, Ф Фукујама, Л Кас и други опасности виде у промени људске природе и „игрању Бога“ односно употребе моћи биотехнологија у промени и креирању генетских особина људи које би могле да се преносе и не следеће генерације, мењајући људску врсту до стварања нове врсте не нужно бољих људи.³

Условно названа струја средњег становишта са представницима попут Т Марџа, Е Паренса и других, сматра да је изазов пратити друштвене захтеве произашле из проблема и патњи (индивидуалних и групних) и тржишне понуде биомедицинских интервенција за њихово решавање. У том смислу извесни „недостаци“ и особине данас постају сфера медицинског и генетског побољшања. У сфери образовања се у циљу побољшања пажње ученика уместо рада у мањим одељењима препоручује дозирање фармаколошких средстава деци у циљу побољшања њихове концентрације и пажње. У том смислу сматрају ови аутори долази до лажне доследности. Они критикују трансхуманисте који тврде да се на овакав начин постижу исти циљеви наводно ефикаснијим средствима. По ауторима средње струје овде се ради о поистовећивању потпуно различитих резултата. Наведимо само један аспект критике, наиме рад у мањој групи смањује буку у учионици, док узимање лекова смањује буку у дечијој глави уз ризик свих

² V. Mitrović 2012 (a). *Mit o moralnom poboljšanju i povratak u budućnost? Filozofija i društvo XXII* (2): 111-123.

³ Одетељној анализи интервенција и технологија видети у V. Mitrović 2012: 27; 57-83.

медицинских нежељених или дуплих ефеката који сваки лек носи са собом (исто, 84-114).

У наставку рада на нашу пажњу ћемо усмерити на један од најконтрверзнијих изазова. То је морално побољшање односно његов прелазни облик у релативној далекој будућности. Тај посредни концепт назван је божанска машина (БМ) и представља спој свих најупитнијих биомедицинских технологија које се могу користити на људима (оптогенетика, информатичке технологије, когно-технологije и нанонаука). Опасност не лежи само у предлогу тог концепта. Наиме, он у својим претпоставкама садржи значајне етичке и епистемолошке недостатке који су постављени на такав начин да њихово исправљање хтели не хтели ствара теоријски одрживу и етички конзистентну концепцију у којој прети да буде једна од најопаснијих конструкција које су нам до сада познате.

Теоријске тешкоће у одбацавању побољшања путем божанске машине

У времену које долази амерички и европски истраживачки програми ће почети да сарађују на истраживању мапирања мозга.⁴ Истовремено, чини се да је контингенција теоријске и идеолошке дебате о „новој“ еугеници или новим начинима побољшања достигла врхунац.⁵ Неки од најистакнутијих заговорника побољшања, Харис и Савулеску, покушали су да успоставе „нову“ еугенику-

⁴ The new Framework Programme for Research and Innovation, *Horizon 2020* is a means to drive economic growth and create jobs. According to European's leaders and the Members of European Parliament this research is an investment in our future and sustainable and inclusive mean of growth. See S Reardon, *EU-US Brain-mapping projects to join forces*, at <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>

⁵ V Mitrović, "The Contingency of the "Enhancement" arguments: The possible transition from ethical debate to social and political programs," *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 13 no. 37 (2014): 93-124.

либералну - која би требало да буде другачија од старе-тоталитарне. Међутим, нова еугеника није показала никакве посебне или различите последице од претходне.⁶

Недавно су исти аутори, почели да развијају извесну врсту теоријског раздора у оквиру трансхуманизма. Међутим, обојица у својим основним биоетичким приступима имају заједнички циљ: преживљавање у дугом времену трајања уз употребу нових биотехнологија побољшања. Имајући то на уму, важно је истражити која су то „нова“ теоријска раздвајања и где би побољшање, као и људска врста, могле завршити у будућности.

Биоетичка ретроспектива нам указује да неки аутори посебно наглашавају да је преживљавање људи, као и других делова биосфере суочено са опасностима, а да најопасније претње долазе из два правца. Прво, постоје смртоносне могућности које долазе из огромне деструктивне моћи оружја за масовно уништење, као и могућност природних катастрофа. Пored тога опасности долазе и из друштвених одговора на деструктивне могућности технологија: (а) такозвани „општи морал“ који карактерише малу заједницу („common morality“); (б) доминантна култура је уоквирена етиком блиске будућности, која човечанство доводи до стања мизерног опстанка и изумирања; (ц) на глобалном нивоу, солидарност богатих према сиромашним државама практично не постоји и најбоља илустрација овог недостатка глобалне одговорности је недостатак помоћи земљама у развоју.⁷

⁶ R. Sparrow “A Not-So-New Eugenics: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, *The Hastings Center Report* 41, no. 1 (2011): 32-42.

V. Mitrović, “Mit o moralnom poboljšanju: povratak u budućnost?” *Filozofija i društvo* XXII, no. 2 (2012): 111-123. DOI: 10.2298/FID1202111M

⁷ I. Persson, and J. Savulescu, “Unfit for the Future? Human Nature, Scientific Progress, and the Need for the Moral Enhancement.” In *Enhancing Human Capacities*, ed. J. Savulescu, R. Muelen and G. Kahane (Chichester: Blackwell Publishing 2011), 632-51; V. R. Potter, and L. Potter. “Global Bioethics: Converting Sustainable Development to Global Survival,” *Medicine & Global Survival* 3, no. 2 (1995): 185-191.

Овакво стање ствари је неодрживо у дужем времену. Пред тога, према заговорницима нове биоетичке струје (трансхуманизам морално побољшање), конвенционална средства постала су неефикасна метода за решавање ових питања како на глобалном тако и на националном нивоу.⁸ Преживљавање засновано на дугорочном планирању (етика далеке будућности) је могуће и стварно само ако прихватимо морално побољшање.⁹

Аутори попут Томаса Дугласа наводе да је употреба биомедицинских средстава за повећање емпатије у овом тренутку најизгледнији начин за постизање моралног побољшања.¹⁰ Међутим, било да је реч о обавезној или добровољној употреби биомедицинских средстава у интересу повећања емпатије (нпр. „Окутоси“) и без обзира на нежељене ефекте ове употребе, оно подразумева најмање две редукције. Прво, скраћује трајање позитивног ефекта односно ствара толеранцију на лек и, друго, како наглашава Харис - смањује нашу слободу да не поступимо исправно („freedom to fall“).¹¹

Имајући у виду неопходност дугорочног планирања, моја хипотеза је да се Персонов и Савулесков концепт божанске машине јавља као посредник између глобалног преживљавања¹² и моралног побољшања.¹³ Концепт божанске машине могао би бити мање митолошки или још мање идеолошки концепт од моралног

⁸ Persson and Savulescu, “Unfit for the Future? Human Nature, Scientific Progress, and the Need for the Moral Enhancement,” 646-48.

⁹ (p. 648-49).

¹⁰ T. Douglas, “Moral Enhancement.” In *Enhancing Human Capacities*, ed. J. Savulescu, R. Muelen and G. Kahane, (Chichester: Blackwell Publishing 2011), 609-651.

¹¹ J. Harris, “Moral Enhancement and Freedom” *Bioethics* 25 (2011): 102-111.

¹² V.R. Potter, *Global Bioethics-Building on the Leopold Legacy* (East Lansing: Michigan State University Press, 1988).

¹³ Douglas, “Moral Enhancement”

побољша на^{1 4} и/ или глобалне биоетике, али би у исто време могао би постати моћан и потенцијално опасан инструмент за спречавање неморалног деловања (нпр. убијање, силовање, итд.) у релативно далекој будућности.

Прва хипотеза се кристализује у последњем Имајући то у виду циљ овог рада је да дискутује о појединим изазовима у Персоновом и Савулекуовом концепту божанске машине и да истакне реалну могућност примене овог етичког модела у предложеној или промењеној форми. Пред тренутне опасности на коју Харис упозорава (повремено) ограничавање слободе пада (нпр. слобода убијања особе), овај концепт у себи крије много опасније будуће изазове. Они се састоје у постизању конзистентности^{1 5} модела божанске машине. С тим у вези је и други циљ истраживања како треба размишљати о веома моћном **свесном и етички конзистентном** артефакту^{1 6} као што је божанска машина? Које су и да ли постоје теоријске основе њеног одбацивања?

С обзиром на циљеве рада, у првом делу ћу истражити доследност између старог и новог концепта људског опстанка у далекој будућности. У другом делу ћу описати динамику између Харисових примедби и достигнуте етичке доследности на замишљеном експерименту^{1 7} – пренос бола преко етичког и технолошког концепта божанске машине.

^{1 4} V. Mitrović, "The Contingency of the "Enhancement" arguments: The possible transition from ethical debate to social and political programs," *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 13 no. 37 (2014): 93-124; V. Mitrović, "Moralno poboljšanje u povratak u budućnost?"

^{1 5} Овде је конзистентност схваћена као основни услов решавања етичких изазова. Више видети у, T. L. Beauchamp and F. J. Childress, *Principles of Biomedical Ethics* (New York: Oxford University Book, 1979) at 404.

^{1 6} G. M. Edelman, *Second Nature: Brain Science and Human Knowledge* (USA: Yale University Press, 2006).

^{1 7} Овај експеримент сам конструисао на основу Милсовог основног метода социолошке имажинације којим се у овом случају може описати као спектар реалних и могућих друштвених и етичких последица изазваних технолошким и друштвеним развојем и њиховом рефлексijом у будућности.

Мапирање конзистенције

Ван Ранселер Пјтер описао је биоетику као мост у будућност. У својој другој књизи (*Global Bioethics* 1988) биоетика је врста етике преживљавања у биотехнолошкој ери. Након четрдесет година, Персон и Савулеску на сличан начин као Пјтер говоре о људској, неспособности да преживи у будућности. Таква сличност између ових аутора из потпуно различитих идејних и теоријских струја је главни мотив истраживања слике будућности која је уоквирена у концептима моралног побољшања (МП), глобалне биоетике (ГБЕ) и божанске машине (БМ).

Анализирање будућности у прва два „концепта“ (МП и ГБЕ), је усмерено на опис начина на којима су обликовани циљеви у оба модела; важност преживљавања (табела 1). Анализа разлика између средстава у МП и ГБЕ води нас у истраживање „будућности“ која је оријентисана на проналажење више сличности између МП и ГБЕ (на нивоу средстава), као и потенцијалном стварању и усавршавању идеје о БМ са циљем спречавања неправде (табела 2).

Главне сличности између два „концепта будућности“: феноменологија опстанка

Овај приступ је у сагласности са Шницовим феноменолошким приступом у објашњавању људских акција и Марејевом рефлесијом на различита значења побољшања. Међутим овај метод није у сагласности са Ђгаровим приступом стварања моралне доследности на основу моралних представа о новим биотехнологијама. За више упоредити: W Mills, *Sociological Imagination*, (Oxford: Oxford University Press, 1959), p 5; A Shütz, *The Phenomenology of Social World* (USA: Northwestern University Press: 1967); T Murray “Enhancement,” *The Oxford Handbook of Bioethics*, ed. B Steinbock, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 491-515; N Agar, *Liberal Eugenics-In Defence of Human Enhancement* (Australia: Blackwell Publishing 2004), p 39-64.

Конзистентност између глобалне биоетике и моралног побољшања ћу објаснити кроз пет упоредних матрица (табела 1). Први модел заснован је на разумевању односа између времена и етике. Како људи размишљају и поступају у односу на далеку будућност. Други модел се састоји од везе између величине групе, с једне стране, и квалитета живота, с друге стране. У складу са оба концепта (ГБЕ Potters 1971 и МП Douglas 2011; Persson and Savulescu 2011, 2012), размишљање карактеристично за мале заједнице је оријентисано на преживљавање у једном локалном или националном оквиру и оно је неодговарајуће на глобалном нивоу. Оваква етика не пружа глобалну одговорност наспрам глобалног технолошког напретка. Трећи однос је опис садашњег модела одговорности – модел неодговорног преживљавања. Четврти и пети модел представљају циљеве и начине друштвеног и политичког обликовања и остављања тих циљева односно преживљавање људи у дугом времену трајања. Закључак таквог упоредног модела је неопходност „глобалног либерализма“ (МП), као и „глобалног преживљавања“ (ГБЕ) који деле визију будућности. Етика преживљавања базирана је на идеји глобалног преживљавања пројектованог у далеку будућност (табела 1).

Главне концептуалне разлике: Функционалност акција којима се постиже „преживљавање у будућности“

У концепту глобалне биоетике и моралног побољшања, циљеви су исти, међутим средства и “посредна или прелазна стања”^{1 8} су потпуно другачија.

^{1 8} Више о значењу „посредних стања“ (Intermediary states) видети у T. Murray, “Enhancement,” 495-7

Имајући у виду сличности између прве две секције (ћелије 1-1' и 2-2' у табели 2) потребно је истражити један део (такозвана посредна стања) БМ која су одговорна за сличност између ефеката средстава у концептима ГБЕ и БМ (видети везе између ћелија 3-3', 4-4', 5-5', у табели 2).

Реконструисани модел открива могућу конзистенцију између посредних стања БМ и ГБЕ која гарантују очување аутономије односно омогућавају слободу пада уз поштовање златног правила. Логичне последице које произилазе из оваквог преобликовања постављају пред нас питање, да ли је животна прича (укључујући искуства, знање, наде и понашање људи – људску свесност) модел кој и треба користити за истраживање ефикасности моралног побољшања.

Божанска машина и наратив

Персонов и Савулесков модел божанске машине би требао да избрише неморално понашање. Овај циљ ће бити остварив помоћу оптогенетике и генетички дизајнираних људских ембриона током раног развоја. Овако створени организми су способни да шаљу и примaju „светлосне сигнале“, којима би било могуће управљати спољом. Овакви светлосни сигнали ће заменити стару мрежу мобилне телефоније. Мозак мреже ће бити „најмоћнији, самоучећи, саморазвијајући биоквантни рачунар који је икад конструисан, назван божанска машина. Божанска машина би контролисала мисли, уверења, жеље и намере сваког људског бића.“¹⁹

¹⁹ J. Savulescu and I. Persson, “Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine”, *The Monist* 95, no. 3 (2012): 399-421 at p. 412.

Подвучимо, да су контролисане особине претпоставке људске свесности,^{2 0} што значи да би БМ кроз контролу тих особина развијала своју свесност.

Контрола или самоконтрола појединаца се у моделу БМ изводи брисањем опасних мисли и усађивањем лажног осећаја позитивних осећања, попут среће. Важно је нагласити да аутори повремено и с намером жртвују слободу да се погреша, јер је тај тип слободе само једна од вредности у људском животу.

Напетост између принципа аутономије и принципа добротинства је код првобитног модела (БМ) видљивија на следећем питању: како можемо сачувати слободу да се погреша (убије) и истовремено живот потенцијалне жртве?

Одговор који се намеће је у креирању „самодовољне“ особе која ће истовремено моћи да сачува слободу да убије и да побољша снажни „самоконтролни“ механизам који спасава жртву. За постизање овог наизглед немогућег циља, потребно је испитати када и зашто се у животу људи користи не само емпатија него и искуство бола како би се контролисала штета према другима али и нама самим. Подсетимо да је емпатија способност да се осети туђа патња или бол.

Наратив се као што знамо фокусира на животну причу. Животна прича је конструисана од свих врста искустава, а једно од најзначајнијих искустава или свести је могућност искуства бола. Из свакодневног живота сви знамо шта је свесност. То је оно што се губи у стању дубоког сна без снова и мање уобичајно у свакодневном животу стање дубоке коме или под дејством анестезије.^{2 1}

^{2 0} Edelman, *Second Nature: Brain Science and Human Knowledge*, 2006

^{2 1} (p. 13).

Иако многи о болу размишљају као о непријатном доживљају, живот без могућности да се детектује, препозна, осети и избегне бол или потенцијална штета био би немогућ, или веома тежак. Стално избегавање или ређе брисање бола било стање несвесности. Такође знамо да је након штете или повреде потребно открити бол, затим искусити осећај да би препознали и локализовали поруку, односно постали свесни тог бола у његовом пуном облику (квантитативно и квалитативно). Овакав процес нам омогућава да предузмемо акцију како би избегли или умањили потенцијалну штету или смрт. Овом аспекту бола ћемо се вратити у наредном делу где ћемо понудити детаљније објашњење. За сада можемо грубо тврдити да се искуство бола и моторичка реакција дешавају након напона повреде.

Дакле, претпоставићемо да ће се у даљем развоју БМовај природни дар користити не само за самозаштиту од различитих повреда, него и у циљу заштите између различитих појединаца и група. Међутим, како и када би могли користити искуство неког будућег догађаја да сачувамо живот жртве од насиља које се десило у прошлости (штета предходи искуству)?

Пристап А. Шница (Alfred Shütz) омогућава извесну интерактивност између прошлости, садашњости и будућности у људском животу, тако да се људске акције могу дефинисати у „будућем прошлом времену“.^{2 2} Освета, кредит или Одисејево искуство су најсликовитији примери. Из овакве перспективе, употреба божанске машине се чини реално и могуће у далекој будућности. Следећа варијација те перспективе би могла да користи будуће искуство жртве како би убедило или предомислило прошлост, односно зауставила компулсивно понашање (криминалаца), спречавајући тако злочин у садашњем времену. Оваква интеракција

^{2 2} Shütz, *The Phenomenology of Social World*, xxi v, 60

би се одвијала у наносекунди. Претпостављамо да би описани процес могао да постане алгоритам будуће божанске машине.

Прикључивање на овакву машину би било још увек дискутабилно. Међутим, Персон и Савулеску подвалче „доброволно прикључење на БМ представља пример обећања, попут уговора између Одисеја и сирена.”^{2 3} Као што знамо, Одисејев пакт је најсликовитији пример за објашњавање веза између три принципа (аутономија, информисани пристанак и добробит пацијента) у медицинској пракси.

Одисејев пакт и антиципација бола

Без обзира на повремено ускраћивање слободе, Персон и Савулеску објашњавају на којим начин Одисејев уговор функционише у моделу БМ. Одисејев пакт користи „лаж“ (обмана-восак у ушима морнара) и „силу“ (тело везано за јарбол) као главни аргумент у оправдавању божанске машине.^{2 4}

У овом примеру налазимо, поред Харисове примедбе око ускраћивања слободе (сила), и обману као још један етички упитан проблем. Међутим, шта ако би било могуће пронаћи пут за реартикулисање предходног оправдања. У том случају у БМне би ограничавала слободу нити користила обману. У том случају божанска машина би била са теоријског становишта неупитна.

Избегавање наведених недостатака (редукција) би било значајно јер би давало више разлога за добровољно прикључивање на БМу хиперрационалном

^{2 3} Savulescu and Persson, “Moral Enhancement, Freedom and the God Machine”

^{2 4} (p. 414)

друштву будућности. Само у почетном периоду (промењеног) концепта божанске машине, добровољно повезивање бијошувек било питање избора између дуготрајне затворске казне и живота на слободи са могућношћу поседовања искуства слободе да се погреша и потенцијала за остваривање индивидуалних ирационалних жеља (на пример одузимање људског живота).

У измењеном концепту БМ поред избегавања редукција акценат се ставља на искуства жртава сирена и потенцијал истог искуства —жртве, којима би убедили Одисеја да игнорише опсесивно заводљиве песме Сирена. У чину Одисејеве одлучности, прошлост и будућност стварају један догађај. Антиципација искуства бола односно смрти је разлог избегавања, а не обмана и сила као у првобитном Персонс —Савулесковом концепту.

Иако Бентхам^{2 5} указује на самерљивост између бола и задовољства, те апстиненције од непосредне краткорочне жеље зарад дугорочног добра, чини се да је поред бола и квалитета живота (задовољство) овом односу могуће додати потенцијалну (претњу) смрт. На овај начин могуће је конструисати троугао у коме је једну од три међусобно повезане компоненте могуће објаснити кроз њихове међусобне односе.

Идеја коришћења бола и могуће смрти је заснована на могућностима издвајања и антиципације емотивне и когнитивне компоненте бола које би се касније могле користити за „предомишљање“ појединаца, избегавајући тиме њихове ирационалне жеље. Оваква акција би се изводила на даљину у оквиру истог биоквантум комјутера — божанске машине.

^{2 5} J. Bentham *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (Kitchener: Batoche Books, 1781/2000)

Везе сличне предходним могуће је пронаћи између различитих и повезаих делова бола. Стога је могуће замислити подударан аналитички модел у коме свака компонента бола објашњава друге две с циљем очувања људског живота.

Савремена неуронаука и неуро-филозофска истраживања су установила да се бол састоји из три компоненте: сензорно – дискриминативна, когно – емотивна и бихејвиорална. Све три функционално различите компоненте бола према неким ауторима не могу бити посматране као одвојени ентитети, јер су интимно повезани.^{2 6} Различити извори нуде податке у којима се истиче да негативни афект бола и когнитивна контрола активирају преклапајућа можданих регија. Осећај бола није ствар једне мождане структуре.^{2 7} На пример, неокортекса, него резултат интегрисаних активности „матрице бола“ која садржи широко подручје можданог региона од неокортекса, субкортекса и других можданих ткива.^{2 8}

Показано је да рађање бола не представља линеарни пренос (превод) ноцицептивних сигнала у осећај бола. Бол се јавља као производ сложених интеракција (преговора) између различитих делова мозга. Ивесни подаци указују,^{2 9} да „општи договор“ којим нам омогућује осећај бола као афективно или

^{2 6} H. Segner, *Flash, Nociception and Pain: A Biological Perspective*. (Bern: Federal Office for Buildings and Logistics, 2012) at p 28.

L. Pessoa, “On the relationship between emotion and cognition,” *Nature Review Neuroscience* 9 (2008): 148–158.

A. D. Craig, “How do you feel – now? The anterior insula and human awareness,” *Nature Review Neuroscience* 10 (2009): 59–70.

^{2 7} A. J. Shackman et al., “The integration of negative Affect, Pain and Cognitive Control in the Cingulate Cortex,” *Nature Review Neuroscience* 12 (2011): 154–167.

^{2 8} Segner, *Flash, Nociception and Pain: A Biological Perspective*, 28-9, цит. према Shackman et al.

^{2 9} I. Tracey, “Nociceptive processing in the human brain: Current Opinion,” *Neurobiology* 15 (2005): 478–487.

емотивно стање зависи од паралелних и серијских активности у различитим деловима матрице бола.^{3 0}

Ноцицептивни сигнал се индукује као сензорно-дискриминативна компонента осећаја бола у опасним или потенцијално опасним ситуацијама (noxious stimuli). Међутим, да би бол могао бити разумљив људском организму, ови сигнали (noxious stimuli) се морају анализирати у сопственим афективним и мотивационим вредностима, али и у смислу бихејвиоралног значења као актуелна или могуће опасна ситуација у будућности. Овај систем бола састоји се од два подсистема: систем избегавања и систем опоравка (исправке).^{3 1}

У неким неуронаучним истраживањима проналазимо податке да је искуство бола могуће осетити и без опасности или потенцијално опасног подражаја у ноцицептивним рецепторима.^{3 2} Такође је могуће да се јаве ране од повреда без искуства бола, или да је интензитет бола неадекватан „интензитету“ или „величини“ ране^{3 3} иако пацијенти могу разумети врсту бола (пецкање, боцкање, итд).^{3 4}

Међутим, ови случајеви могу се схватити само ако се раздвојимо и схватимо веома блиски однос између активности нервних влакна и бола. Квантна природа елементарних осећања индукује се кроз активности влакана која прате принцип „све или ништа“. Могуће је да се сваки нови подражај може детектовати и издвојити са одређеним карактеристикама: квалитетом, типичним временским

^{3 0} Segner, цит. према Trayce, *Fish, Nociception and Pain: A Biological Perspective*, 30

^{3 1} N. Grahek, *Feeling Pain and Being in Pain* (Cambridge, Mass: MIT Press, 2007) p. 9-14

^{3 2} (p 15-16; p 96). Такозвана „Ц“ влакна реагују на све сензације које су полимодуларне. „А“ влакна су специфичнија и реагују на три врсте сензација: механичке, термичке и хемијске. Учесталост активације преведена је на интензитет актуелног догађаја (нпр. болни притисак), али је такође могуће открити фреквенцију не-константног или повремениог подражаја.

^{3 3} Више видети у, R. Melzack and P. Wall, *The Challenge of Pain* (Harmondsworth: Penguin Book, 1988) at p 75.

^{3 4} (p 51-3; p 122)

профилом и просторно специфичним низом пројекција. Уочена је релевантна једнакост између физиологије влакана и субјективног квалитета индукованог осећаја (на пример, Ц влакна су повезана са неперцептивним болом или „печење“). Такође постоји еквиваленција између пола одређених Ц ноцио-рецептора и пројектованог осећаја бола. Укратко, ови еквивалентности илуструју карактеристичну везу између активности ноцио-рецептора и осећаја бола.^{3 5}

У вези са обрадом подражаја неки аутори истичу^{3 6} исту везу између сензација и бола: „афективна обрада стимулуса није независна од когнитивних фактора као што је пажња: с једне стране, чини се да афективни значај усмерава пажњу и побољшава обрада информација, с друге стране, контекст усмерава на пажње и контекст задатка утичу на неуронску судбину афективно значајних особина.”^{3 7}

Оптимистичка чињеница у вези са будућим истраживањима у овој области јесте да се матрица бола састоји од веома различитих области мозга. Могли би да замислимо да је полимодални карактер матрице бола, у аналитичком смислу, аналоган полимодалним особинама ноцицептивних влакана. Полимодалност матрице бола у мозгу осигурава израчунавање са посебним кодовима сачињеним од “искуства бол” на исти начин на којим влакна разликују и откривају различите подражаје из различитих врста болних претњи.

Божанска машина и економија бола

^{3 5} Gahck, *Feeling Pain and Being in Pain*, 141-45

^{3 6} L. Pessoa, “On the relationship between emotion and cognition,” *Nature Review Neuroscience* 9 (2008): 148–158.

^{3 7} Segner, *Fish, Nociception and Pain: A Biological Perspective*, 29. цит. према Pessoa.

Дана шња истраживања у неуронауци нуде оквир могуће будућности која ће бити обележена врхунским научним циљем - стварањем вештачког свесног уређаја или бића, у циљу дугорочног преживљавања људске врсте.^{3 8} Илустрације ради данас је могуће пронаћи многе друге истоветне примере без обзира на то да ли се биомедицинско знање или уређаји користе за војна истраживања у спречавању смрти војника или цивила.^{3 9} Такав оквир представља знак упозорења и питање: да ли смо се одлучили да на наведени начин побољшамо морал у циљу преживљавања?

Један од хипотетичких примера је ревидирани концепт божанске машине, заснован на неуронауци и могућој манипулацији болом и смрћу. Такав концепт би био оправдан на основу већ постојеће комуникације између неуроцептивних сигнала и људског мозга. Новостворене поруке би слале убедљиву поруку која би укључивала когнитивно-емоционални код искуства бола жртве. Поруке би се анализирале у биоквантном компјутеру и слале путем оптогенетске методе у мозак у којем је већ откривена неизбежна жеља за убиством. Пред могућности да локализује бол и реализује друге (биохемијалне) компоненте бола, такав код би могао да носи и информације о будућем догађају. Другим речима, може послати информације о изненадној смрти мозга који наставља са ирационалном жељом да се одузме људски живот. Први сценарио заснива се на следећем услову: ако особа, након што је добила такве информације, још увек жели да нанесе смртне повреде жртви,

^{3 8} Edelman, *Second Nature: Brain Science and Human Knowledge*, 139.

^{3 9} M. L. Gross, "Medicalized Weapons and Modern War", *Hastings Center Report* 40, no. 1 (2010): 34-43. DOI: 10.1353/hcr.0.0229J; D. Moreno, *Mind Wars: Brains Research and National Defence*, (New York: Dana Press, 2006).

божанска машина би ту поруку прочитала као неизбежну вољу за самоуништење на основу достављених информација покреће се програм еутаназије чиме се истовремено спасава живот жртве и прекида жеља за убиством без кршења златног правила (слика 1).

Друга опција је одустајање од злочина као чин предомисљања: производ мотивационог аспекта болног осећаја и информација о могућностима еутаназије, кој и су индуковани из когно-емоционалног кода бола жртве. Оба ова сценарија биће завршена у наносекунди (слика 1).

Међутим остаје питање, како ћемо знати за коју опцију ће се мозак определити. Заустављање злочина (спашавање живота жртве и очување људског живота), или испуњење слободе пада (одузимање људског, сопственог, живота и очување другог људског, живота - жртве)?

Постојање „матрице бола“ у људском мозгу нуди добар разлог да се верује да ће један од сценарија бити прихваћен, као и да би поништење злочина вероватно била пожељна опција. Ако искуство бола жртве (когно-емотивна порука бола) не утиче на део мозга кој и је задужен за емпатију,⁴⁰ онда би се хипотетички могао искористити још један приступ кој и би спречио неправду кроз економију бола.

Дакле, иста когно-емотивна порука кој а потиче од бола жртве, садржи информације и о изненадној смрти. Овакве информације могу бити разумљиве за друге делове мозга у “матрици бола.” Управо тај део мозга ће упозорити, да у случају да се и даље настави са одлуком о убиству жртве, божанска машина ће

⁴⁰ For more information about this see in S. Baron-Cohen, *Zero Degrees of Empathy: A new Theory of human cruelty* (London: Penguin Books, 2001) at p. 54-85.

окончати ту ирационалну жељу (живот починиоца) на основу његове слободне воље и информисане сагласности

Дакле, због сложености матрице бола и различитим, али међусобно повезаним компонентама бола, може се као и у сваком сличном случају сагласности, одлучити да ли ће се користити суб-код емпатије или суб-код бола. У овим програмима „економија бола“ може представљати резервну опцију или замену за недостатак емпатије на основу једноставне систематизације осећаја бола и могућих избора у случајевима када се и након „упозорења мозга“ не престаје са намером уништавања других особа, до одлуке о самоуништењу.^{4 1}

Закључак

У данашњем друштву, форензички поглед на злочин може нам рећи готово све о ранама жртве, патњи, силовању или смрти. На основу таквих података ми смо у стању да реконструиремо могући мотив, опишемо злочин, обезбедимо извођење доказа и суђење. На исти начин се, мање или више“ већ дуго прописују казне злочина и истовремено се гради или обнавља систем вредности. Без обзира на све ове софистициране кораке, укључујући нову форензичку технологију и правну праксу, рецидив криминала је и даље уобичајен. Пре готово двадесет година Ерик Паренс је објаснио како је погрешно када користимо нова средства за, на први поглед, старе циљеве.^{4 2} Међутим, ауторима попут Дагласа, Савулескуа и Персона, управо је рецидивизам главни аргумент за развој новог концепта (божанска

^{4 1} Овакав концепт самерљивости бола, смртности и емпатије је већ озакоњен у САД кроз закон „Stop and Frisk“. На основу овог закона полицајци могу зауставити и претрести било којег појединца или групу која по њиховој процени има потенцијално опасне или штетне намере, или је починила злочин или је у току извршења кривичног дела.

Више о овјој процедури видети на https://www.law.cornell.edu/wex/stop_and_frisk Приступио 03.08.2018. године.

Ова процедура суочена је многим замерама, на пример црнци у Њујорку су пет пута више заустављани и претресани него белци, иако чине само четвртину популације. Током 2010. године, на сто хиљада затвореника долазило је 380 белаца, што је готово шест пута мање у односу на црнце (2207). Више о анализи овог закона и његовим последицама, видети у N. Zack, *White Privilege and Black Rights. The Injustice of U.S. Police Racial Profiling and Homicide*. Rowman and Littlefield, New York (2015). p. 43, 46, 48-51, 86-90.

Концепт божанске машине би из те перспективе представљао идеал овакве замисли без могућности лоше процене трећих особа уз обједињење сва три временска аспекта злочина.

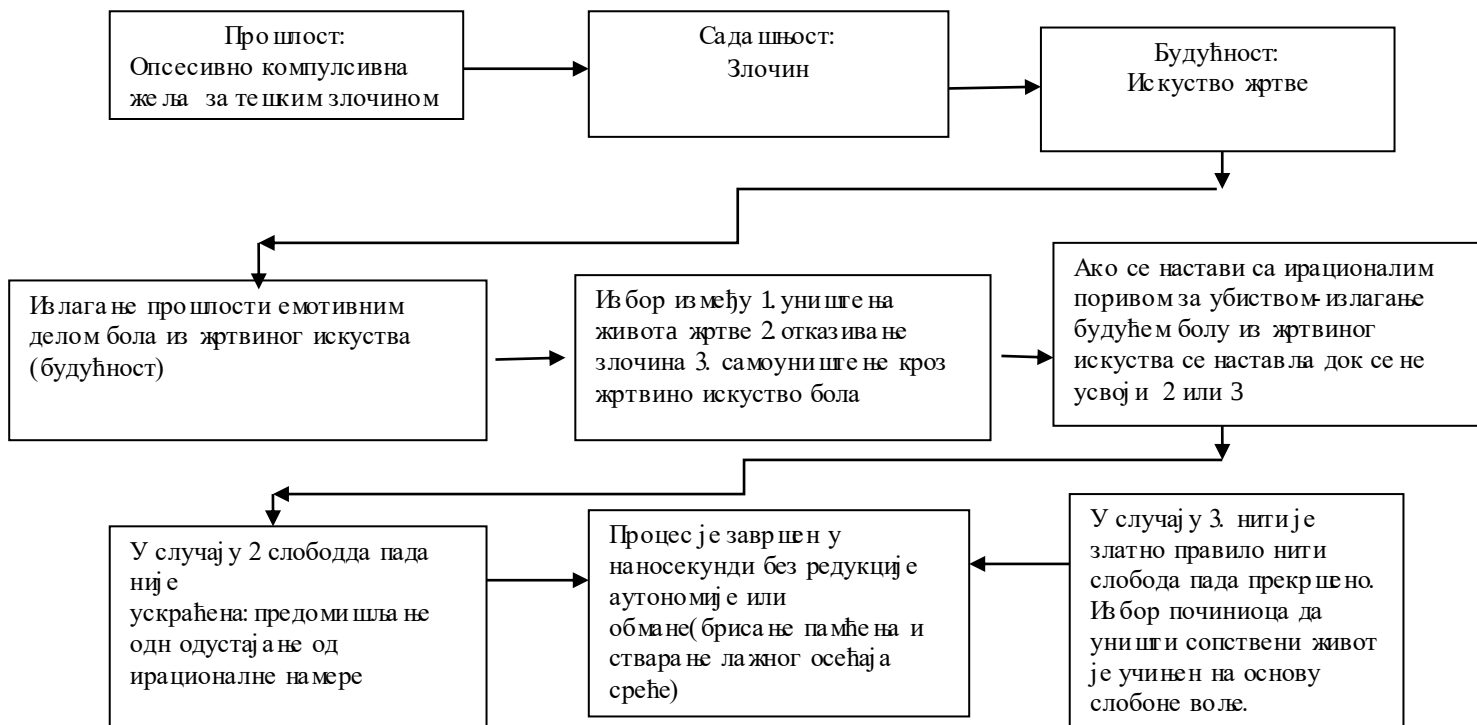
^{4 2} E. Parens, „Special Supplement: Is Better Always Good? The Enhancement Project,“ *The Hastings Center Report* 28, no. 1 (1998): S1-S17.

машина и морално побољшања) којим се постиже стари циљ - укидање неморалног чина. Међутим ови концепти се суочавају са неколико озбиљних примедби. Полазно становиште њиховог концепта је као и предходним струјама (ГБЕ) људски живот и његово очување и побољшање. Али уколико је тај живот схваћен хиперрационално и ослобођен извесних вредности које су га до данас одржавале, онда је то добра подлога за развој моћних и опасних модела преживљавања и побољшања. Ако један концепт није савршен јер би користио превару и силу у спречавању неморалног деловања онда је замисливо да научници могу покушати да пронађу одговарајући (у етичком смислу) начин на којим ће се очувати слобода пада и истовремено очувати живот жртве.

Упоредни приступ открива који од начина може бити изабран (желели ми то или не) ако дебата о моралном побољшању постане конзистентна са идејом глобалног преживљавања. Један од могућих начина лежи у истраживањима у области неуронауке, и не тако новим експериментисањем са болом, квалитетом живота, смрћу и вештачком интелигенцијом. Антиципација емотивних и когнитивних компоненти бола које се састоје од будућег догађаја односно сензорно-дискриминативних компоненти бола (потенцијална штета), може изазвати спречавање криминалног понашања (прошлог догађаја) и спречити напредовање штете или убиства (садашњи догађај) жртве. Сви ови временски одвојени догађаји и мере се наносекундом и зависе и од реакција нервних влакана и ноцицептивних ћелија.

Стварање самодовољних особа кроз хипотетички модел божанске машине предлаже коришћење будућих догађаја на основу међусобно повезаних односа између три компоненте бола, које би могле постати решење за обезбеђивање опстанка људи у далекој будућности. Истовремено, само дугорочно планирање могло би омогућити истраживачима да, са данашње тачке гледишта, раде на веома удаљеном истраживању божанске машине, која би била заснована на предвиђању индивидуалног бола чиме би се осигурало глобално преживљавање. Питања која остају као основа ове дискусије су, да ли треба да користимо искуство, знање и биотехнологије за стварање свесног артефакта у циљу спречавања неморалног понашања или чак побољшања морала? Шта би се десило ако направимо уређај који се саморазвија у свесном и моралном смислу и потом му ограничимо свесност? Да ли са таквим концептима правимо један корак напред или један корак уназад у трагању за глобалним преживљавањем?

Фигура 1. Алгоритам божанске машине: економија бола

Табела 1. Главне сличности Циљеви – феноменологија опстанка

Сличности	Глобална биоетика (1970/80)	Морално побољшање (садашњост)
<u>Време:</u> Разумевање везе етика-време	Размишљање у кратким термина – <i>етика блиске будућности</i> – уместо дугорочног планирања – <i>етика далеке будућности</i> – води до мизерног опстанка и истребљења	Исто – води људску врсту до коначне штете
<u>Величина:</u> веза између величине групе и квалитета живота	Етика преживљавања у малим групама резултира пуким опстанком који под утицајем нових биотехнологија и неодговорног опстанка клизи у мизерни опстанак	Опстанак у малим групама је био могућ у прошлости али није могућ у глобалном свету!
<u>Тип данашње одговорности</u>	Неодговорни опстанак Данашњи економски модел обезбеђује удобан живот неколицини док милиони живе испод границе сиромаштва. Доминантна култура је неодговорна и неприхватљива. Не може преживети у дугом термину.	Недостатак помоћи земљама у развоју.
<u>Циљеви</u>	Опстанак читаве биосфере који је прихватив и могућ – Просветљени антропоцентризам	Опстанак људских бића који је прихватљив и могућ – антропоцентрични морални трансхуманизам
<u>Обликовање циљева</u>	Неопходност глобалног (одговорног) опстанка	Неопходност глобалног (одговорног) либерализма
Глобални либерализам као и глобални опстанак деле визију будућности која укључује опстанак људских бића. Етика преживљавања је заснована на идеји глобалног опстанка пројектованог у далеку будућност.		

Табела 2 Основне разлике: средства – функционалност акција

Концепт	Средства	Вре м е н с к а д и м е з и ј а у п о т р е б е	Л о к а ц и ј а у п о т р е б е	Процес / м а н и ф е с т а ц и ј а	Вре м е и т и п е ф е к т а	Сте п е н с л о б о д е
				Посредна стања		
ГБЕ	Класична: Образовање УН резолуције Дискурс одговорности	1 Континуира но учење- животно	2 Из ван тела	3 Појединци прихватају и одбијају друштвена веровања.	4 Вечно/ прилагодљиво	5 Аутономија (слобода пада) није редукована
МП	Фармаколошка (биомедицинс ка)	Периодично	Унутар тела	Обавезно Биохемијска реакција- емпатија Пз./ Нг. ефекти	Кратко/ фикси рано	Аутономија (СП) је редукована
Средства за спречавање не морални х дела	Божанска мајмима	1’ Континуира но- животно	2’ Из ван/ Унутар тела	3’ Обавезно брисање опасих мисли Примедба ^{4 3} аутора: предомисљање	4’ Врло кратко (наносекунд)/ фиксирано Аутор: могућ избор- флексибилно	5’ Аутономија (СП) повремено редукована Аутор: Очување слободе пада

^{4 3} Примедбе аутора се односе на могућност унапређења БМ у погледу исправљања приговора и успостављања етичке конзистенције.

Литература и извори:

- Baron-Cohen, S. 2011. *Zero Degrees of Empathy: A new Theory of human cruelty*. London: Penguin Books.
- Bentham Jeremy. 1781/2000. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.
- Craig A. D. 2009. "How do you feel – now? The anterior insula and human awareness." *Nature Review Neuroscience* 10: 59–70.
- Douglas, Thomas. 2011. "Moral Enhancement." In *Enhancing Human Capacities*, edited by Savulescu, Julian, Ruediger Muelen and Guy Kahane, 609–651. Chichester: Blackwell Publishing.
- Edelman, Gerald M. 2006. *Second Nature: Brain Science and Human Knowledge*, USA: Yale University Press.
- Grahek, N. 2007, *Feeling Pain and Being in Pain*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Gross, L. Michael. 2010. "Medicalized Weapons and Modern War", *Hastings Center Report*, 40 (1): 34-43. DOI: 10.1353/hcr.0.0229
- Harris, John. 2011. "Moral Enhancement and Freedom" *Bioethics* 25: 102-111.
- https://www.lawcornell.edu/wex/stop_and_frisk. Приступило 03.08.2018.
- Mitrović, Veselin. 2012. *Iskorak biotike. Nove biotehnologije i društveni aspekti „poboljšanja“ zdravih*. Čigoja štampa i ISL.
- Mitrović, Veselin. 2012(a). "Mit o moralnom poboljšanju: povratak u budućnost?" *Filozofija i društvo*, XXI (2): 111-123. DOI: 10.2298/FID1202111M
- Mitrović, Veselin. 2014. "The Contingency of the "Enhancement" arguments: The possible transition from ethical debate to social and political programs," *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 13 (37): 93-124. SACRI
- Moreno, Jonathan, D. 2006, *Mind Wars: Brains Research and National Defense*, New York: Dana Press.
- Murray H. Thomas. 2007. "Enhancement." In *The Oxford Handbook of Bioethics*, edited by Steinbock, Bonnie, 491-516. Oxford: Oxford University Press.
- Melzack, R. and Wall, P. 1988. *The Challenge of Pain*. Harmondsworth: Penguin Book.

Parens, Erik. 1998. „Special Supplement: Is Better Always Good? The Enhancement Project“, *The Hastings Center Report*, 28 (1): S1-S17.

Persson, Ingmar and Julian Savulescu. 2011. “Unfit for the Future? Human Nature, Scientific Progress, and the Need for the Moral Enhancement.” In *Enhancing Human Capacities*, edited by Savulescu, Julian, Ruud ter Meulen and Guy Kahane, 632–651. Chichester: Blackwell Publishing

Pessoa, L. 2008. “On the relationship between emotion and cognition”. *Nature Review Neuroscience* 9: 148–158.

Potter, Van Ransselaer and Lisa Potter. 1995. “Global Bioethics: Converting Sustainable Development to Global Survival.” *Medicine & Global Survival* 3 (2): 185–191.

Savulescu, Julian and Ingmar Persson. 2012. “Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine”, *The Monist*. 95 (3): 399-421.

Segner, Helmut. 2012. *Fish, Nociception and Pain: A Biological Perspective*. Bern: Federal Office for Buildings and Logistics.

Shackman A.J., Salomons T.V., Slagter H.A., Fox A.S., Witter J.J., Davidson R.J. 2011. “The integration of negative Affect, Pain and Cognitive Control in the Cingulate Cortex.” *Nature Review Neuroscience* 12: 154–167.

Sparrow, Robert. 2011. “A Not-So-New Eugenics: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, *The Hastings Center Report*, 41 (1): 32-42.

Tracey, I. 2005. “Nociceptive processing in the human brain: Current Opinion” *Neurobiology* 15: 478–487.

Zack, Naomi. 2015. *White Privilege and Black Rights. The Injustice of US. Police Racial Profiling and Homicide*. Rowman and Littlefield New York